

**БРУЗ В.С.,
доктор історичних
наук, професор**

*Дипломатична
академія України
при МЗС України*

Актуалізація проблеми розширення Ради Безпеки, як прояву зростаючого прагнення держав до більш активної участі в діяльності ООН, виглядає цілком закономірною. Адже за Статутом Рада Безпеки відіграє особливо важливу роль: на неї покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки, а Організація Об'єднаних Націй була створена, насамперед, як інструмент збереження миру на землі¹.

Особливий статус і значимість Ради Безпеки серед інших п'яти головних органів ООН (Генеральна Асамблея, Економічна і Соціальна Рада, Рада з опіки, Міжнародний Суд і Секретаріат) обумовлені тим, що вона відіграє також вирішальну роль у призначенні Генерального Секретаря, рекомендаціях щодо прийняття нових членів в ООН, у виборах разом з Генеральною Асамблеєю членів Міжнародного Суду.

Виключність Ради Безпеки полягає також в тому, що це єдиний орган який уповноважений ухвалювати обов'язкові рішення для відновлення і підтримання миру. Тільки Ра-

**ЧЛЕНСТВО В РАДІ
БЕЗПЕКИ ООН:
ЗНАЧЕННЯ,
ІСТОРИЧНИЙ
ДОСВІД І
ОБРАННЯ
УКРАЇНИ
НА 2000-2001 рр.**

да Безпеки може приймати рішення про застосування сили у боротьбі з порушниками миру і безпеки.

Враховуючи збільшення кількості конфліктів (прогнози в цьому плані також невтішні), роль Ради Безпеки у міжнародному житті дедалі зростатиме. Ось чому членство в Раді Безпеки було і залишається найбільш почесним і політично вагомим. Не тільки статус постійного члена Ради Безпеки, але навіть тимчасове перебування в цьому органі в якості непостійного члена однозначно зміцнює міжнародний авторитет держави, розширює її можливості використовувати ООН як інструменту проведення своєї національної політики².

Саме розуміння особливого значення членства в Раді Безпеки обумовило рівень гостроти дискусій навколо питання про розширення складу цього органу, і, як показує життя, обговорення цієї проблеми виявило ряд неоднозначних думок і набуло довготривалого характеру. Хоч правомірність бажання активно працювати в Раді Безпеки таких держав, як ФРН та Японія цілком очевидна.

Проблема кількісного збільшення членства Ради Безпеки достатньо широко висвітлювалася в пресі. Тому, залишаючи вирішення цього складного питання на розсуд політичних діячів і дипломатів, зупинимось в даній статті лише на деяких аспектах, пов'язаних з виборами непостійних членів, тим більше, що це питання входить в коло державних інтересів України.

На яких правових основах формується членський склад Ради Безпеки? Надаючи першорядного значення Раді Безпеки як головному інструменту по підтриманню миру, ініціатори ООН визначили участь в ній в якості постійних членів великих держав-переможниць: США, СРСР, Великобританії, Франції та Китаю. Статутом передбачалися також 6 непостійних членів Ради Безпеки.

Під тиском малих і середніх країн на конференції в Сан-Франциско до проекту Статуту було внесено доповнення, в якому наголошувалося, що при обранні непостійних членів Генеральна Асамблея звертатиме особливу увагу, в першу чергу, на ступінь участі держави в підтриманні міжнародного миру і безпеки і в досягненні інших цілей Організації, а також на справедливий географічний розподіл (стаття 23).

За "джентльменською угодою" 1946 року два місця передбачалося для Латинської Америки і по одному місцю для Західної Європи, Східної Європи, Близького Сходу і Британської Співдружності.

Наприкінці 1950-х років під тиском азіатських і африканських країн місце, передбачене для Східної Європи, було передано Азії, що позбавляло країни цілого регіону взагалі від можливості брати участь в роботі Ради Безпеки в якості її непостійного члена.

Розвал колоніальної системи і масове поповнення ООН молодими незалежними державами обумовили необхідність розширити склад Ради Безпеки. 1963 року було ухвалено рішення про збільшення кількості непостійних членів з 6-ти до 10-ти і встановлення таких квот: 5 місць для Африканських і Азіатських держав, 2 – для держав Латинської Америки, 2 – для держав Західної Європи і одне – для держав Східної Європи. Ця угода набула чинності у 1965 р., і з 1966 р. Рада Безпеки почала функціонувати у новому розширеному складі.

За Статутом непостійні члени Ради Безпеки обираються на дворічний термін: по п'ять членів щорічно. Передбачається, що непостійний член не може бути негайно переобраний.

Шлях до членства в Раді Безпеки починається з регіональної географічної групи, яка має визначити кандидатів. Головними критеріями, якими керуються в процесі відбору кандидатів, є внесок країни в справу підтримання миру і здійснення інших проектів діяльності ООН. Беруться до уваги економічні і людські ресурси країни, її позиції і міжнародний авторитет.

Погоджені кандидатури виносяться на розгляд Генеральної Асамблеї, яка шляхом голосування схвалює або відхиляє рекомендовані пропозиції регіональних груп.

Як правило, Генеральна Асамблея приймає рекомендацію регіональної групи, але трапляються і інші рішення. Так, у 1979 р., не дивлячись на рекомендацію африканської регіональної групи, що пропонувала кандидатуру Нігера, Генеральна Асамблея обрала членом Ради Безпеки Нігерію, вважаючи її більш підготовленою для розв'язання ситуації в Родезії та Намібії.

Велике значення має особистість посла країни-кандидата, наявність достатнього штатного апарату представництва країни-кандидата, оскільки кожний член Ради періодично виконує функції Голови Ради Безпеки, а це може вимагати неординарних оперативних відповідальних рішень і дій у разі загрозливих ситуацій, пов'язаних з конфліктами.

Як же втілювалося в життя право країн на членство в Раді Безпеки? Аналіз даних про обрання країн в якості непостійних членів дає підстави для серйозних роздумів. Узагальнення за 1946-1980 рр. свідчать, насамперед, про те, що далеко не всім членам ООН випала честь активної участі в діяльності Ради Безпеки. З 154 членів ООН на 1980 р. непостійними членами обиралися лише 85 країн. При тому переважна більшість – 50 країн були обрані до Ради Безпеки тільки по одному разу; 17 країн обиралися двічі; 12 – тричі; 5 – чотири рази, і одна країна Бразилія обиралася п'ять разів.

Серед тих, хто обирався неодноразово (більш, ніж 2 рази), фігурують: Аргентина, Канада, Колумбія, Індія і Японія (4 рази) та Авст-

ралія, Бельгія, Єгипет, Італія, Нідерланди, Норвегія, Пакистан, Панама, Філіппіни, Польща, Туреччина, Югославія (3 рази).

Як свідчать наведені дані, часом критерій справедливої географічної представленості відігравав вирішальну роль, бо тільки так можна пояснити чотирикратне обрання Колумбії поряд з Канадою, Індією та Японією, або трикратне обрання Панами поряд з Італією чи Австралією.

Звертає на себе увагу і те, що до 1980 року Україна була обрана до Ради Безпеки лише один раз, а Польща та Югославія тричі.

Ситуація щодо обрання до Ради Безпеки країн Східної Європи на 1987 р. характеризувалася такими даними: Болгарія обиралася двічі (1966-1967 рр., 1986-1987 рр.) Білорусія один раз (1974-1975 рр.), Чехословаччина двічі (1964 р.; 1978-1979 рр.); Німецька Демократична Республіка – один раз (1980-1981 рр.); Угорщина один раз (1968-1969 рр.); Польща тричі (1946-1947 рр., 1970-1971 рр., 1982-1983 рр.) Румунія двічі (1962 р., 1976-1977 рр.); Україна двічі (1948-1949 рр., 1984-1985 рр.) і Югославія тричі 1950-1951 рр., 1956 р. та 1972-1973 рр.). Істотне збільшення групи східноєвропейських держав в результаті розвалу СРСР, Югославії, розколу Чехословаччини при збереженні давно встановленої квоти – I місце непостійного члена в Раді Безпеки – істотно погіршує і без того обмежені можливості України та інших держав цієї групи брати активну участь в роботі найважливішого органу ООН.

Між першим і другим членством України в Раді Безпеки минуло 35 років! Реалії сьогодення створили новий, неоглядний бар'єр. Все це пояснює правомірність пропозиції України щодо збільшення квоти східноєвропейської групи до 2 місць, тим більше, що саме в цьому регіоні утворилася найгостріша конфліктна зона. Оцінюючи причини обрання України до Ради Безпеки на 2000-2001 роки, слід аналізувати не тільки кількісні зміни, що відбулися в регіональній групі Східної Європи, але й історичні якісні зміни в житті ряду держав цього регіону, нову геополітичну ситуацію. Треба враховувати такі надзвичайно впливові об'єктивні та суб'єктивні сприятливі фактори, які зміцнили шанси України як претендента на членство в Раді Безпеки.

Україна стала незалежною самостійною державою і в такій якості виступає як найважливіший фактор стабільності в Європі.

Сучасна Україна – велика європейська держава, яка переважає за територією таку країну, як Франція, дещо поступаючись їй кількістю населення.

Якщо врахувати, що Росія як постійний член Ради Безпеки не бере участі в конкуренції за місце непостійного члена, Україна є найбільшою країною-претендентом від Східної Європи.

Своєю продуманою, зваженою зовнішньою політикою Україна правомірно заслужила загальне визнання, як одна з найавторитетніших країн регіону, держава винятково важливого стратегічного розташування.

Головною функцією Ради Безпеки є підтримання миру і міжнародної безпеки, а Україна саме в цій сфері має ряд переваг у порівнянні з іншими країнами Східної Європи. Вона на ділі показала приклад радикального розв'язання проблем ядерного роззброєння, проголосивши і здійснивши цілковиту ліквідацію ядерної зброї. Цей миролюбний крок України важко переоцінити в плані реальних кроків по шляху людства до усунення загрози ядерної катастрофи, і справді історичний подвиг молодій незалежній державі був достойно оцінений міжнародною спільнотою.

Принципово важливе значення мав багатий досвід України щодо миротворчості, врегулювання міждержавних та внутрідержавних конфліктів. В історичному плані достатньо згадати провідну роль української дипломатії в ліквідації расистського режиму апартеїду в Південній Африці. Як постійні заступники Голови Спецкомітету проти апартеїду, представники України здійснювали довготривалу плідну роботу, сприяючи зусиллям ООН по врегулюванню небезпечної кризи на півдні Африки.

Ставши незалежною державою, Україна швидко перетворилася в активного учасника миротворчої діяльності ООН. Широкого визнання набули дії українських миротворців у Східній Славонії, колишній югославській республіці Македонії, на Превлакському півострові (кордон між Хорватією та Чорногорією), в Боснії та Герцеговині, в Анголі та Таджикистані. Важливо підкреслити, що участь українських громадян у миротворчій діяльності ООН носить не якийсь демонстративний чи номінальний характер. На 1998 р. в миротворчих контингентах і місіях брало участь близько 8 тис. українських військових та цивільних осіб. На березень 1999 р. Україна брала участь в 5-ти з 16-ти миротворчих операцій ООН.

Верховною Радою розроблені важливі рішення, які створюють правову основу для здійснення миротворчої діяльності України. Все це дає підставу говорити про миротворчі дії України не як про окремі епізоди, а як про зважену, стабільну, довготривалу політику, спрямовану на збереження і зміцнення міжнародного миру і безпеки. Своєю активною миротворчою діяльністю Україна безумовно рельєфно відрізняється від ряду країн регіональної групи Східної Європи, і це було адекватно враховано при визначенні кандидатури непостійного члена Ради Безпеки.

Отже, в сучасних пошуках оптимальних шляхів зміцнення авторитету та ефективності Ради Безпеки цілком правомірними вигляда-

ють пропозиції щодо збільшення кількості непостійних членів в цьому органі і, зокрема, квоти для Східної Європи.

Думається, що в умовах існування права вето розширення кількісного складу Ради Безпеки повинно відбуватися головним чином за рахунок поповнення непостійних членів, оскільки збільшення групи постійних членів неминуче створюватиме додаткові перешкоди для ухвалення рішень. А збільшуючи квоти непостійних членів, необхідно об'єктивно враховувати ті історичні зміни, що відбулися у Східній Європі. Якщо раніше в цій регіональній групі нараховувалося 10 країн, то тепер їх вже 21. Справедливість вимагає збільшення квоти цієї групи.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Див.: Сучасна дипломатія: світовий досвід, національна специфіка. ООН у світовій політиці. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (14-15 червня 1999 р., м.Київ) / За ред. Л.С. Тупчієнка, В.Г. Цватого. – Київ, 2000. – 184 с. (українською та англійською мовами).
- ¹ Див.: Бруз В.С. ООН: врегулювання міжнародних конфліктів. – К., 1995.

Надійшла до редакції 16.01.2002